

L'infant, el que no parla

Educació i infància a Roma

Josep González-Agàpito

Dels romans hem heretat el nostre concepte d'infància i moltes altres institucions socials com ara la família com base de l'estructura social, el matrimoni monogàmic, o la pàtria potestat del pare. Una cultura que es mantingué viva durant més de tretze segles, a Occident, i de la que no és fàcil sintetitzar una concepció en evolució com la infància.

La infància comprèn el període entre el naixement i la fi dels set anys, l'edat d'iniciar els ensenyaments escolars. Comença, també, la impubertat que acaba als 12 anys per a les noies i als 14 per als nois en què esdevenen legalment púbers en assolir la fertilitat sexualment. S'obté, amb la pubertat, la plena facultat d'obrar i es té responsabilitat legal. El reconeixement de la majoria d'edat, però, va anar espaiant-se amb el pas dels segles.

A De senectute de Ciceró es llegeix que la infància és l'edat de la feblesa. Per a ell, com per a la mentalitat vigent en la societat romana, l'infant és un ser informe i salvatge. No és ni psicològicament ni físicament una persona.

El terme infant significa literalment en llatí "no parlant" i per extensió tot aquell que no domina el llenguatge. La capacitat de discerniment es considera lligada al llenguatge i, per aquest motiu, s'és infant fins que no es domina bé el llenguatge i es té, doncs, prou capteniment i intel·ligència. Fet que, per consuetud, es situa en acabar el setè any de vida. El dret romà incapacita jurídicament els infants i les dones conjuntament amb els bojos, tot i que amb els segles la dona anirà guanyant emancipació.

Del néixer

En ser parit un nadó la llevadora, seguint el costum, el dipositarà a terra. Si el pare l'agafa en braços i l'enlaira, com a signe de reconeixement, el donarà a la mare, o a la dida, per tal que el criï. Si el deixa a terra, el condemnarà a no ser alimentat i a ser "exosat" a la via pública, per si algú el vol prendre, fins que mori de fred i desnutrició. Aquest era el destí de moltes de les filles, acabades de néixer, i de tots els discapacitats. El pare, jurídicament, té dret sobre la vida i la mort dels seus fills i de la seva dona.

Al cap d'uns vuit dies s'imposarà el nom a l'infant en una celebració que significarà la seva entrada en l'entorn familiar i social. Dels romans hem rebut el costum de donar un nom individual i el cognom que indica la família a la que es pertany.

L'educació dels infants serà fonamentalment un procés de superar la seva feblesa física i moral. Així es banyarà habitualment als nadons en aigua freda per enfortir-los. Aquests banys aniran acompanyats de massatges i pressions per anar conformant millor el seu cos, com ara l'estirament del penis dels nens o el modelat del cap.

També s'enfaixarà els nadons en la creença que la compressió refermarà les seves articulacions: els genolls, els canells o els malucs. Així els infants amb faixes i embenats seran mantinguts rígids al menys durant els dos primers mesos de vida. A poc a poc, després, s'anirà afloixant l'enfaixat. Aquesta pràctica perviurà durant

segles als països romanitzats. Rousseau, al segle XVIII, ens ha deixat testimoni a les pàgines de l'Emili d'aquestes pràctiques en els nadons de la França del seu temps.

La infància sota la responsabilitat de la mare

Malgrat els romans senten que l'individu es deu al servei de l'Estat, l'educació serà en tot moment responsabilitat, dret i deure cívic de la família. La família és l'àmbit per antonomàsia de l'educació, el lloc on créixer i educar-se. Posicionament que continua ben present entre qui defensa que l'escola educa per delegació dels pares. I que l'Església, hereva secular de la romanitat, sempre ha sostingut enfront dels que prefereixen una educació de responsabilitat pública com a garantia d'igualtat dels infants. Fins i tot, en estendre's l'educació en escoles durant l'època imperial, l'educació familiar restarà com l'ideal educatiu desitjable.

La mare és la veritable educadora dels infants entre el naixement i la fi dels seu setè any. Serà l'encarregada d'inculcar els valors i la moral de la tradició. Una tradició arrelada en l'estructura social i familiar de la societat agrària que informa els orígens i el desenvolupament de la societat romana.

En un clos tan fortament estructurat, sota l'autoritat del paterfamilias, la mare tindrà un rol de primer ordre i serà objecte de respecte i veneració socials. Són multitud els testimonis literaris de l'alta consideració de la mare i de la maternitat entre els romans. Exemples del determinant paper de llurs mares en la conformació del caràcter i la personalitat de l'infant poden ser des de Cèsar i August fins Sant Agustí.

Les mares, ajudades de mainaderes esclaves, ensenyaven les habilitats personals i socials als infants. Però també incorporaven el joc amb els infants, o entre els infants, com un element impor-

tant del procés de socialització de la infància. L'art ens ha deixat testimoni de com molts dels nostres jocs tradicionals són els jocs dels nens romans. Portats d'arreu de l'imperi, continuen sent vius entre els infants d'avui: fet i amagar, la gallineta cega, cara i creu, parells o senars, les tres pedretes, les tabes o joc de l'astràgal ... Rescatades per l'arqueologia, també han arribat fins nosaltres joguines romanes com nines, baletes, cuinetes, cases de nines, botiguetes, baldufes, pilotes, titelles o marionetes, les dames, figuretes humanes o d'animals per jugar, etc. o baix relleus amb infants amb animals com a mascotes.

El pare. L'educació social i moral

Al setè any de vida, dominant el llenguatge, l'infant és ja un ésser humà malgrat no sigui una persona subjecte de drets. Si és un noi, serà l'hora de

passar a formar-se al costat del pare, acompanyant-lo expectant i en silenci en tots els actes, negocis i lleures en que participa, vestit amb una túnica amb un ribet vermell, signe del seu naixement lliure enfront dels esclaus. Un collar amb la butlla, petita capsula amb amulets o escrits protectors, també assenyalava la seva condició d'impúber. Així iniciarà la seva socialització. No és pas una persona lliure, però comença a ser considerat un ser humà.

De la rígida i dura educació paterna de les primeres centúries, passarem, en els darrers segles de la república, a la cura afectuosa dels pares vers els seus fills.

Tot i que no sempre fou així, era considerat necessari que el propi pare ensenyés de llegir i escriure als seus fills. Cató no dubtà a ensenyar la lectoescriptura al seu fill conjuntament amb tot allò necessari per esdevenir un veritable ciutadà.

A partir de l'influx de la cultura grega, l'aprenentatge lector i escriptor es realitzarà ja majoritàriament al ludus litterarius,

l'escola. Roma fou una cultura socialment i econòmicament fonamentada en l'escriptura. L'alfabetització arribà a ser molt estesa, fins i tot entre esclaus, ni que fos reduïda a la lectura de les lletres majúscules de les inscripcions lapidàries.

No es poden concloure aquestes notes sense apuntar que l'humanisme fou l'objectiu i la gran fita de l'educació romana fins la fi de l'imperi. És a dir, educar és fer-nos persones plenament, a través de la cultura, l'art, el coneixement científic i el compromís cívic vers el bé de tota la comunitat.

Aquest immens llegat, la humanitas, pot sintetitzar-se en la coneguda sentència de Sèneca: L'home per a l'home és sagrat, sobre la que s'emmiralla l'educació occidental des del Renaixement fins els nostres dies.

Per saber-ne més:

- MOREAU, Ph. (ed). Corps romains. Grenoble: J. Million, 2002.
MARROU H.-I. Historia de la educación en la Antigüedad. México: Fondo de Cultura Económica, 1998.
NERAUDAU J.-P. Etre enfant à Rome. Paris: Les Belles Lettres, 1984.